

BILAGA 1

INNEHÅLL

Inledning.....	2
Uppdraget	2
Metod och frågeställningar	2
Begreppet "arbetslivsanknytning"	3
Arbetslivsanknytning	3
Arbetsintegrerat lärande (AIL)	3
Arbetsmarknadsanknytning.....	4
Slutsats	4
Vad vet vi om vilka insatser med arbetslivsanknytning som förekommer i socialfondsprojekten?	5
Temagruppens utvärdering av ESF projekt.....	5
Rambölls utvärdering av ESF.....	6
Institutet för framtidsstudier	6
Delegationen för unga och nyanlända till arbete.....	7
Temagruppens rapport om lärlingsutbildning	8
Exempel på insatser inom Arbetsförmedlingens jobbgaranti	9
Strategirådet, Utvärdering av Sysselsättningsinitiativet för unga	9
Vad vet vi om effekterna av insatser med arbetslivsanknytning?	11
Metodproblem försvårar uppföljning av resultat	11
Arenor för samverkan	11
Kombinationen av studier och praktik är framgångsrikt	11
Resultat av insatser från Arbetsförmedlingens ungdomsprojekt.....	11
Avslutande reflektioner	13
Olika begrepp används för insatser med anknytning till arbetsmarknaden	13
Det saknas systematik i beskrivningen av insatser med arbetslivsanknytning.....	13
Det finns brister i effektutvärderingar av insatser med arbetslivsanknytning.....	14
Källor och referenser	15

Inledning

Uppdraget

Jerv Research utarbetar på uppdrag av Temagruppen Unga i arbetslivet en kunskapsöversikt. Översikten beskriver nuvarande kunskapsläge och kunskapsluckor vad gäller insatser med arbetslivsanknytning inom olika typer av arbetsmarknadsprojekt för unga och då särskilt projekt finansierade av Europeiska socialfonden (ESF).

Under 2017 genomför Temagruppen Unga i arbetslivet en kartläggande studie av insatser med arbetslivsanknytning i projekt inom ESF:s programområde 2. Studien syftar till att belysa insatser i projekten som har en direkt koppling till arbetsgivare, arbetsplatser, yrken eller branscher. Den aktuella kunskapsöversikten har utformats som Temagruppens interna arbetsmaterial i arbetet med studien. Kunskapsöversikten ska i detta kunna vara en referens för projektledare, utredare och beslutsfattare inom Temagruppen, MUCF och ESF-rådet. Kunskapsöversikten kan också i befintlig form publiceras som bilaga till Temagruppens kartläggning av insatser med arbetslivsanknytning.

Metod och frågeställningar

En utgångspunkt i kunskapsöversikten har varit att inventera vad tidigare utvärderingar av nationella ESF-projekt visar med särskilt fokus på insatser i ungdomsprojekt inom arbetsmarknadsområdet. Fem utvärderingar och rapporter har valts ut utifrån vad som anses relevant för uppdraget. En kvalitativ genomgång har genomförts utifrån dessa utvärderingar.

Övriga datainsamlingar som förekommit är telefonintervjuer med tre personer med specialistkompetens i arbetsmarknadsfrågor från tre olika lärosäten, med avsikt att definiera begreppet ”arbetslivsanknytning”. Vid kontakt med lärosätena kom även förslag på utvärderingar och rapporter som varit relevanta för denna kunskapsöversikt. I samband med kartläggning av begreppet ”arbetslivsanknytning” har även artiklar och hemsidor granskats.

Inom ESF:s programområde 2 (PO2), öka övergångarna till arbete finns det totalt ca 275 pågående och avslutade projekt från de två senaste programperioderna; 2007-2013 och 2014-2020. De flesta projektbeskrivningar anger att de samverkar med arbetslivet och att de i någon form använder praktik som metod. Att praktik är en av de vanligaste metoderna inom socialfondsprojekten visar också en av Temagruppens tidigare uppföljningar (Kreativa projekt i programområde 2, 2012:6). Utifrån enbart de allmänna korta beskrivningarna av projekten är det inte möjligt att ge en säker bild av omfattning eller än mindre kvaliteten i samverkansformer eller insatser med arbetslivsanknytning.

Eftersom det finns en del beskrivet kring insatser inom ESF:s programområde 3 (PO3), sysselsättningsinitiativet för unga har även detta programområde tagits med i kunskapsöversikten. Insatserna ska fånga upp ungdomar som varken studerar eller arbetar och få dem i sysselsättning. Medlen i programområde 3 är regionalt öronmärkta av EU för de områden där ungdomsarbetslösheten är som störst (över 25 procent år 2012 enligt EU:s siffror): Sydsvetser, Norra Mellansvetser och Mellersta Norrland. Hälften av medlen är avsatta för regionala insatser och hälften är avsatta för nationella insatser (som genomförs i de tre regionerna). De nationella insatserna genomförs av Arbetsförmedlingen i projektet Ung framtid.¹

Kunskapsöversikten är uppdelad i tre avsnitt som utgår från uppdragets frågeställningar:

1. Hur förhåller sig Temagruppens definition av begreppet ”arbetslivsanknytning” till hur motsvarande begrepp används i andra statliga eller vetenskapliga sammanhang?
2. Vad vet man om insatser med ”arbetslivsanknytning” inom ungdomsprojekt på arbetsmarknadsområdet, främst inom socialfonden?
3. Vad vet man om effekterna av insatser med ”arbetslivsanknytning” inom ungdomsprojekten? Finns aktuella utvärderingar av effekterna av olika insatser? ●

¹ Svenska ESF-rådet, <http://www.esf.se/sv/Vara-fonder/Socialfonden1/Overgripande-information-om-socialfondsprogrammet/Programomraden/Programomrade-3-Sysselsattningsinitiativet-for-unga/>

Begreppet "arbetslivsanknytning"

I dagligt tal inom Temagruppen och Svenska ESF-rådet förekommer begreppet "arbetslivsanknytning" som en samlad beskrivning för insatser som har till syfte att underlätta ungas etablering i arbetslivet. Denna kunskapsöversikt granskar därför om begreppet är allmänt vedertaget, till exempel om det används i statliga eller vetenskapliga sammanhang.

Av kunskapsöversikten framkommer att begreppet inte vanligtvis används inom forskning kopplat till arbetsmarknadsrelaterade frågor. Däremot används två andra begrepp: *arbetsintegrerat lärande* och *arbetsmarknadsanknytning*. Båda begreppen har en koppling till aktuell forskning.

Ansvarig konsult har kontaktat tre olika lärosäten: Linköpings universitet², Malmö högskola³ och Uppsala universitet⁴. I samtliga fall genomfördes telefonintervjuer med avsikt att utreda om begreppet "arbetslivsanknytning" används i andra offentliga eller vetenskapliga sammanhang. Samtliga lärosäten menar att begreppet inte används inom forskningen kring arbetsmarknadsrelaterade frågor.

I följande delkapitel: 2.1-2.3 redovisas de tre olika begreppen.

Arbetslivsanknytning

Begreppet *arbetslivsanknytning* används inte inom forskning om ungdomsprojekt på arbetsmarknadsområdet. Begreppet förekommer istället främst i sammanhang där lärosäten och högskolestudenter ökar sin medvetenhet och kunskap om lämpliga vägar in på arbetsmarknaden. Exempel som nämns är hur universiteten håller kontakten med tidigare studenter (Alumner) som kan bidra med viktiga erfarenheter inom undervisning, forskning och samverkan. Andra exempel som anges är att studenterna erbjuds praktik som en integrerad del i utbildningen.⁵

Skolinspektionen har granskat hur arbetslivsanknytning utformats på två av gymnasieskolans yrkesprogram. Skolornas arbete med de lokala programråden och hur deras rutiner/system för det arbetsplatsförlagda lärandet (apl) fungerade var granskningens huvudsakliga fokus. Skolinspektionen konstaterar att begreppet arbetslivsanknytning inte finns definierat i författningarna. Kvalitetsgranskningen fokuserar därför på att beskriva de aktiviteter inom yrkesprogrammets ramar som innebär att eleverna får kontakt med arbetslivet. Dessa aktiviteter omfattas främst av den del av utbildningen som förläggs till arbets-

platser, men Skolinspektionen bedömde även studiebesök, föreläsningar samt elevers deltagande i externa branschutbildningar och mässor.⁶

Arbetsintegrerat lärande (AIL)

Högskolan Väst har en övergripande profil i *arbetsintegrerat lärande* (AIL). Målet är att ge studenterna erfarenhet av arbetslivet redan under utbildningstiden. Högskolan Väst har regeringens uppdrag att utveckla pedagogiken kring AIL. AIL beskrivs som en utbildningsmodell, där de studerande möter arbetslivet i olika sammanhang exempelvis genom gästföreläsare, mentorship, projektarbete och praktik.⁷

Enligt en studie vid Göteborgs Universitet har flera lärosäten sedan 90-talet utvecklat och tillämpat metoder för ett arbetsintegrerat lärande. Även privata utbildningsordnare som exempelvis Lernia använder sig av AIL. Gemensamt för både statliga och privata utbildningsaktörer är att metoden riktar sig mot yrkesinriktade utbildningar. Arbetsintegrerat lärande är en direktöversättning från det amerikanska begreppet "Work Integrated Learning" (WIL) som är förknippat med erfarenhetsbaserat lärande på arbetsplatsen. WIL används som ett brett sätt att beskriva gällande situationer där studenter spenderar viss tid av sitt lärande på en arbetsplats inom utbildningar på universitetsnivå.⁸

Begreppet arbetsintegrerat lärande (AIL) omnämns i den statliga utredningen (2006) kring samverkan för ungas etablering på arbetsmarknaden. Här betonas att universitet och högskolor har en uppgift och ett ansvar för ungas möjligheter att etablera sig efter sin utbildning. Syftet med arbetsintegrerat lärande är att skapa intresse för att stödja och utveckla olika former av studier och karriärvägar på den eftergymnasiala nivån i Sverige.⁹ I samma utredning beskrivs att ett tiotal studentkårer kontaktats, för att få en uppfattning om hur studenter upplever lärosätenas arbete med anställningsbarhet. Studenterna uttrycker att de vill ha en ökad arbetslivsanknytning i sin utbildning. Det nämns att begreppet arbetslivsanknytning skulle kunna misstolkas och att nya initiativ riktas för mycket mot den arbetsmarknad som råder för tillfället. Studenterna ser även en annan risk att begreppet anställningsbarhet ofta får en för snäv innebörd och enbart handlar om hur många som får jobb efter utbildningen.

2 Linköpings universitet, Professor emeritus Per-Erik Ellström, Forskar om lärande och kompetensutveckling i arbetslivet.

3 Malmö högskola, Professor i Ekonomisk historia Jonas Olofsson, Forskar inom yrkesutbildning och arbetsmarknadsfrågor

4 Uppsala universitet, Professor Anders Forslund, Forskar inom bl. a arbetsmarknaden för unga och äldre

5 KTH, Arbetslivsanknytning i utbildningen, (2007) https://www.kth.se/polopoly_fs/1.659632!/ArbetslivsanknytningUU.pdf

6 Skolinspektionen, Dnr. 400-2015:3299, Samverkan för bättre arbetslivsanknytning, (2016)

7 Högskolan Väst, <https://www.hv.se/arbetsintegrerat-larande/>

8 Göteborgs Universitet, "Skimmer över AIL" - en textanalys om arbetsintegrerat lärande, Eva Löfvendahl, (2013)

9 SOU 2006:102, Samverkan för ungas etablering på arbetsmarknaden, (2006)

Här kan konstateras att i en och samma utredning använder man sig av flera begrepp och det är heller inte riktigt entydigt vad som är skillnaden.

Arbetsmarknadsanknytning

Begreppet *arbetsmarknadsanknytning* används både inom forskning och i olika statliga utredningar. En definition beskrivs bland annat i en rapport från Institutet för arbetsmarknads- och utbildningspolitisk utvärdering (IFAU:s rapport 2011:20), Inkomster och fattigdom hos före detta socialbidragstagare. Definitionen visar sju olika kategorier som indikerar en persons anknytning till arbetsmarknaden utifrån inkomst. Kategorierna är indelade efter:

1. Stark arbetslivsanknytning (arbetsinkomst minst 3,5 basbelopp)
2. Svag arbetslivsanknytning (arbetsinkomst på mer än ½ men mindre än 3,5 basbelopp)
3. Sjukskrivna (inkomst från sjukförsäkringen utgör minst ¼ av den totala inkomsten)
4. Arbetslös (inkomst från arbetslöshetsförsäkringen)
5. Studerande (minst 1 basbelopp från studielån/bidrag mindre än ½ basbelopp arbetsinkomst)
6. Socialbidragstagare (Tillhör inte ovanstående kategorier och har mindre än ½ basbelopp i arbetsinkomst)

Enligt IFAU:s rapport visar resultaten att endast en liten del av dem som slutar få socialbidrag får en stark ställning på arbetsmarknaden och därmed blir självförsörjande genom arbete. Det är framför allt unga och personer födda utanför OECD, som har en svagare arbetsmarknadsanknytning eller har en instabil försörjning utan någon specifik huvudsaklig inkomstkälla. En svag anknytning till arbetsmarknaden medför att individer har betydligt svårare att bibehålla eller öka sin inkomst då de slutar få socialbidrag.¹⁰

I en annan rapport från IFAU, 2016:1 beskrivs anknytningen till arbetsmarknaden bland unga. Rapporten identifierar att det finns skillnader mellan olika grupper där unga med utländsk bakgrund har en påtagligt svagare ställning

på arbetsmarknaden än unga med svensk bakgrund.¹¹

I departementsserien 2007:21, Äldres arbetsutbud med möjligheter till sysselsättning, definieras begreppet arbetsmarknadsanknytning som fast anställning, visstidsanställning, att man är egen företagare eller är medhjälpande hushållsmedlem till egen företagare.¹² I den statliga utredningen Från socialbidrag till arbete (2007) nämns arbetsmarknadsanknytning utifrån effekter av olika arbetsmarknadsprogram för socialbidragstagare.¹³

Regeringens minister för högre utbildning och forskning omnämner både begreppen arbetsmarknadsanknytning och arbetslivsanknytning i en debattartikel (2016). I artikeln beskrivs att det livslånga lärandet ska stärkas och att det är angeläget att utbildningarna får en ökad arbetsmarknadsanknytning så att de blir så användbara som möjligt för individen och samhället. Vidare diskuteras att kraven på universitet och högskolor ska se till att utbudet på högre utbildning har tillfredställande arbetslivsanknytning, vilket fordrar att utbildningsutbudet utformas med en god balans mellan reguljär utbildning och kurser av fort- och vidareutbildningskaraktär. Regeringen beskriver att de kommer att arbeta med att stärka arbetslivsanknytningen i den högre utbildningen och utbildningarnas användbarhet.¹⁴

Slutsats

Sammanfattningsvis kan konstateras att av de tre begreppen arbetslivsanknytning, arbetsmarknadsanknytning och arbetsintegrerat lärande är det endast de två sistnämnda som återfinns i forskningssammanhang.

Trots detta så är dessa definitioner inte direkt användbara inom ramen för Temagruppens kartläggning. Av kunskapsöversikten framgår att det i nuläget saknas ett ändamålsenligt och samlat begrepp för de insatser med koppling till yrkeslivet som är aktuella för unga arbetslösa långt ifrån arbetsmarknaden.

Jerv Research rekommenderar att Temagruppen fortsatt använder sig av begreppet insatser med arbetslivsanknytning. Se även fördjupade slutsatser i kapitel 5. ●

10 IFAU, 2011:20, Inkomster och fattigdom hos före detta socialbidragstagare, Anna Persson

11 IFAU, Rapport 2016:1, En förlorad generation, Mattias Engdahl, Anders Forslund (2016)

12 Ds 2007:21, Äldres arbetsutbud och möjligheter till sysselsättning, (2007)

13 SOU 2007:2, Från Socialbidrag till arbete, (2007)

14 Regeringskansliet, <http://www.regeringen.se/debattartiklar/2016/01/livslanga-larandet-ska-starkas/>

Vad vet vi om vilka insatser med arbetslivsanknytning som förekommer i socialfondsprojekten?

Utvärderingar av och rapporter om socialfondsprojekt har granskats som en del av denna kunskapsöversikt. De aktuella utvärderingarna och rapporterna är utarbetade av bland annat Temagruppen Unga i arbetslivet, Ramböll, Institutet för framtidsstudier samt Delegationen för unga och nyanlända till arbete (DUA).

Den aktuella kunskapsöversiktens fokus har i första hand varit att kartlägga i vilken omfattning olika insatser med ”arbetslivsanknytning” finns redovisade i utvärderingar och studier av socialfondsprojekt. I andra hand har även en del exempel på statliga och kommunala insatser för unga arbetslösa granskats.

Sammantaget visar genomgången att projektutvärderingarna tar upp förhållandevis få beskrivningar av specifika insatser som är kopplade till arbetsmarknaden. Det är i första hand insatser som praktik och arbetsträning som omnämns, men även metoder för validering anses vara ett viktigt verktyg som underlättar processen för unga att etablera sig på arbetsmarknaden.

I utvärderingarna syns tydliga slutsatser kring värdet av att det finns strukturerade former och arbetssätt för att få ut unga på en arbetsplats. Det konstateras att målgruppen ofta har betydligt fler problem än väntat och deltagarna behöver såväl mer tid som stöd för att kunna gå vidare till egen försörjning. Låg motivation och dåligt självförtroende anses vara den främsta orsaken som hindrar och försvårar för målgruppen att klara av ett arbete eller praktik.

Av utvärderingarna framgår att det finns tydliga indikationer på metodproblem inom projekten som är kopplade till målgruppen unga. Slutsatser som görs i utvärderingarna är att de flesta projekt saknar analysmodeller för att utvärdera samverkan med till exempel arbetsgivare eller offentliga aktörer, vilket ses som en brist i uppföljningen av projekten.

Det arbetsmarknadspolitiska programmet jobbgaranti för ungdomar är den vanligaste insatsen som unga får. Syftet med garantin är att erbjuda ungdomar särskilda insatser på ett tidigt stadium för att få ett arbete så snabbt som möjligt eller påbörja eller återgå till en utbildning. I detta får man stöd i form av att söka jobb, coaching och praktik samt studie- och arbetsvägledning. En annan insats som erbjuds till unga arbetslösa som inte fullföljt sin gymnasieutbildning är utbildningskontrakt, där den unga kan kombinera studier med arbete eller praktik. Antalet utbildningskontrakt vid årsskiftet 2016 var 1900 stycken och det är endast 15 procent som har en kombination av studier och annat; anställning, praktik eller stödjande in-

satser. Övriga insatser är traineejobb och yrkesintroduktionsanställningar, men dessa insatser omfattar förhållandevis få ungdomar, 2016 var det sammanlagt ca 1000 unga som hade traineejobb eller yrkesintroduktionsanställning.¹⁵

I delkapitel 3.1-3.5 nedan redovisas fyra utvärderingar och en rapport kopplad till ungdomsprojekt inom Europeiska Socialfonden för programperioden 2007-2013. *Redovisningen sker i form av ett sammanfattande referat.* Det bör i sammanhanget noteras att avsnitten nedan även tar upp andra insatser än de med arbetslivsanknytning.

Temagruppens utvärdering av ESF projekt¹⁶

2014 genomförde Tema gruppen unga i arbetslivet en utvärdering av ungdomsprojekt som finansierats med stöd från Europeiska socialfonden under programperioden 2007-2013. Syftet med studien var att få kunskap om metoder och arbetssätt, implementering och identifiering av strukturella hinder i genomförandet av arbetsmarknadsprojekt riktade till unga samt om utvärderingarnas kvalitet.

Vikten av ett socialt sammanhang och kontakter med arbetslivet

Enligt studien framkommer att projekten arbetat intensivt med att ge individuella insatser och ett socialt stöd för de unga deltagarna, men även individnära stöd vid praktik. Här hänvisar studien till tidigare arbetsmarknadsforskning, där det konstateras att jobblika insatser ger möjlighet till bättre resultat. Vidare har ett antal framgångsfaktorer hos projekten identifierats, vilket visar på stor samstämmighet med den internationella arbetsmarknadsforskningen. Följande framgångsfaktorer nämns:

- Samverkan och samlokalisering
- Helhetsperspektiv
- Frivillighet
- Fokus på faktorer som stärker hälsa
- Multiprofessionella team
- En flexibel verktygslåda
- Samarbete med arbetsgivare
- Individuellt anpassade insatser
- Tydligt syfte med varje insats
- Långsiktighet – det får ta tid

Utöver projektens sociala funktion lyfts även praktikinslag och kontakter med arbetsplatser fram som positivt av deltagarna. Enligt flera utvärderingar menar deltagare att de har fått ny kunskap om arbetsmarknaden och inte

15 SOU 2017:19, Delbetänkande av Delegationen för unga och nyanlända till arbete.

16 Ungdomsstyrelsen, Temagruppen unga i arbetslivet 2014:1, Lärdomar från arbetsmarknadsprojekt för unga, (2014).

minst kännedom om de egna begränsningarna under arbetsträning och praktik. Trots att deltagare verkar positiva beskriver utredaren att utvärderingarna av projekten ofta handlar om hur de unga deltagarna uppfattar tiden de tillbringar i projekten, snarare än insatsernas betydelse för framtida arbete.

Praktikinriktad verksamhet

De framgångsfaktorer som framträder tydligast i de granskade projekten, är förutom den individuella coachingen även den praktikinriktade verksamheten. I dessa insatser förekommer både generell praktik och arbetsträning samt metoder som till exempel validering och Open College Network.¹⁷ En avgörande framgångsfaktor är stödet till individen i och kring själva praktiksituationen. I utvärderingarna syns tydliga slutsatser kring värdet av att det finns strukturerade former och arbetssätt för att få ut unga på en arbetsplats. Arbetet med validering anses vara ett viktigt verktyg som underlättar processen för unga att etablera sig på arbetsmarknaden.

Strukturella hinder på arbetsmarknaden

I utvärderingarna framkommer en del strukturella hinder som projekten stött på, det vill säga faktorer som inte handlar om projektens organisation. Här nämns att flera projekt har drabbats av rådande läget på arbetsmarknaden, där en del av projektplaneringen skedde i högkonjunktur, men i själva genomförandefasen vände konjunkturen. Genom att arbetsmarknadsläget försvårades och att arbetsgivare ställde krav på längre erfarenhet, försvårades situationen för de unga deltagarna som redan innan hade en svag ställning på arbetsmarknaden. Generellt sett visar utvärderingarna att det är en svår arbetsmarknad med osäkra arbetsvillkor för unga. Projekten har bidragit till att skapa goda förutsättningar och är en resursförstärkning i arbetet med unga, snarare än att specifika arbetsformer och metoder prövats och utvärderats.

Rambölls utvärdering av ESF¹⁸

Ramböll Management Consulting genomförde en slututvärdering av hela svenska Socialfondsprogrammet för den förra programperioden 2007-2013. Utvärderingens syfte vara att undersöka vilka effekter som Socialfondens projekt bidragit till på individ-, organisations- och strukturnivå samt analysera och förklara dess effekter.

Ett program för individer

Ramböll:s bedömning är att Socialfondens projekt har bidragit till en stärkt ställning på arbetsmarknaden för deltagare inom dåvarande programområde 1. Effekten för

dåvarande programområde 2 är dock mindre tydlig. I utvärderingen lyfts det fram exempel på olika framgångsfaktorer inom PO 1:

- Validering
- Kombinationer av olika lärformer
- En avgränsad kompetensutveckling

En av utvärderingens slutsatser är att de projekt som arbetat med validering oftare leder till positiva resultat än för de projekt som inte arbetar med detta. När validering används för att synliggöra kompetens ökar sannolikheten för att insatsen kan individanpassas efter behov, vilket i sin tur leder till bättre kompetensförsörjning.

En god kompetensutveckling kräver ofta att olika lärformer kombineras.

Flera av deltagarna i ESF-projekten har en multifaktoriell problematik, vilket bland annat kan inbegripa läs- och skrivsvårigheter, psykisk ohälsa, kriminalitet samt missbruk. Därför är det viktigt att projekten har en bred verktygslåda av metoder som kan svara mot de olika behov som finns bland deltagarna. Det är vanligt förekommande att man i projekten ofta utgår från ett individanpassat förhållningssätt. Ramböll betonar att deltagarna ska få ta del av insatser som överensstämmer med deras behov och önskemål. På så sätt får de medverkande individerna ett stort inflytande över åtgärdernas utformning. Projekten utvecklar metoder för att skapa en flexibilitet kring att lägga upp och revidera handlingsplaner, vilket i sin tur leder till att deltagarna känner sig motiverade, sedda och bekräftade.

Utvärderingar måste bli användbara

Enligt Ramböll har inte projektens utvärderingar bidragit med den kunskap som krävs för att kunna fungera som ett effektivt instrument i programstyrningen och projektstyrningen. Värdet av utvärdering och utvärderingssystemet i Socialfonden är helt knutet till om det kan användas som ett instrument för styrning av projekten. Det kan inte motiveras utifrån ett allmänt behov av lärande, kunskapsbildande eller utifrån ett allmänt forskningsintresse. Om inte utvärdering kan användas fyller den inte ett syfte i Socialfonden. Vidare beskriver Ramböll att när projekten utvärderas måste man utgå från konkreta kunskapsbehov och att det måste finnas en systematik i hur återföring av resultat ska ske.

Institutet för framtidsstudier¹⁹

Temagruppen Integration i Arbetslivet (TIA) är sedan 2012 förlagd till Institutet för Framtidsstudier. Institutet för Framtidsstudier har i sin forskningsrapport På jakt efter framgångsrik arbetslivsintegrering (2013) jämfört ar-

17 Nordiskt validerings centrum, <http://valideringsforum.se>

18 Ramböll, Utvärdering av europeiska socialfonden i Sverige, (2013)

19 Institutet för framtidsstudier, På jakt efter framgångsrik arbetslivsintegrering, (2013)

betsmarknadsutfallet för individer som deltagit i ett ESF finansierat projekt under programperioden 2007-2013 med utfallet för dem som deltagit i de reguljära åtgärderna inom Arbetsförmedlingen för motsvarande grupper.

Europeiska Socialfonden - ett komplement till ordinarie verksamhet

Europeiska Socialfonden (ESF) ska fungera som ett komplement till den ordinarie verksamheten inom Arbetsförmedlingen. Socialfondsmedlen ska bland annat användas för att finansiera projekt med avsikt att underlätta inträdet på arbetsmarknaden för långtidsarbetslösa, utrikesfödda och ungdomar som står långt ifrån arbetsmarknaden. Socialfondsmedlen ska även främja och sprida innovativ verksamhet, och bidra till att utveckla svensk arbetsmarknadspolitik.

I de analyser som redovisas i Institutet för Framtidsstudiers rapport görs bedömningen att socialfondsprojekten är delvis mer framgångsrika än den ordinarie verksamheten inom Arbetsförmedlingen. Detta är beroende av vilken ordinarie insats som väljs. En jämförelse med förberedande utbildningsinsatser, exempelvis grundskola- och gymnasiekompletteringar, kartläggning, vägledning, utfaller till Socialfondens fördel. Arbetsförmedlingens främsta syfte med de förberedande utbildningsinsatserna är inte att deltagarna ska få ett arbete direkt efter programavslut, utan att de ska fungera som en förberedelse inför en planerad arbetsmarknadsutbildning eller annan arbetsmarknadspolitisk insats. Syftet med deltagande i de socialfonds finansierade projekten är däremot inte en övergång till annan arbetsmarknadspolitisk insats, utan till ett förvärvsarbete. Enligt Institutet för Framtidsstudier kan det därför finnas anledning att ifrågasätta förberedande utbildningsinsatser har valts som jämförelsekategori för ESF-projekten.

I denna rapport analyseras även skillnaderna mellan deltagare som är inskrivna i samma arbetsmarknadspolitiska program, men som har anvisats till olika utövare. Deltagare inom Jobb- och utvecklingsgarantin som någon gång under den studerade perioden varit inskrivna i ett socialfondsfinansierat projekt har jämförts med deltagare som varit inskrivna i samma garanti, men som istället enbart deltagit i Arbetsförmedlingens ordinarie verksamhet. Dessa analyser bygger i sin tur på ett antagande om att individer som deltar i samma arbetsmarknadspolitiska program är mer lika varandra, än individer som deltar i olika program. Både Jobb- och utvecklingsgarantin och Jobbgarantin för unga är till exempel riktade mot långtidsarbetslösa, även om denna kategori definieras olika beroende på den sökandes ålder.

Denna typ av jämförelser utfaller till Socialfondens nackdel. Nackdelen minskar dock avsevärt när arbetslöshetshistorik inkluderas i modellerna. Institutet för Framtidsstudier:s slutsats är att arbetssökande som

Arbetsförmedlingens handläggare anvisar till socialfondsprojekten generellt sett står längre bort från arbetsmarknaden än de som anvisas till förmedlingens ordinarie verksamhet.

Delegationen för unga och nyanlända till arbete²⁰

Delegationen för unga och nyanlända till arbete (Dua) ska främja samverkan mellan kommun och Arbetsförmedling samt utveckling av nya samverkansformer. Dua:s uppdrag ska bidra till minskad ungdomsarbetslöshet och effektivisering av nyanländas etablering i arbetslivet. Delegationen har under 2017 tagit fram stödmaterial i form av manualer för både nyanländas etablering på arbetsmarknaden samt utarbetat en lokal överenskommelse om unga. I delbetänkandet (SOU 2017:19) *Samverkan - steg på vägen mot en fördjupad samverkan för unga arbetslösa*, presenterar delegationen förslag och åtgärder för att få samverkan om ungas etablering på arbetsmarknaden att fungera bättre.

I nedanstående delkapitel redovisas delar ur delegationens utredning som berör olika kommuninsatser för unga arbetslösa och övergång mellan skola och arbetsliv.

Övergång mellan skola och arbetsliv

Utredningen konstaterar att övergången mellan skola och arbetsliv inte fungerar tillfredsställande i dag. Det är viktigt att ge unga goda kunskaper om arbetsmarknaden och möjlighet att pröva olika yrken som ger en god grund för senare val av utbildning. Brister på dessa områden drabbar särskilt ungdomar som redan löper högre risk att hamna i arbetslöshet.

Studie- och yrkesvägledningen pekas ut som en betydelsefull del i övergången mellan skola och arbetsliv. Men det handlar även om möjligheter såväl till prao eller praktik i grundskola som till arbetsplatsförlagt lärande eller lärlingsutbildning inom gymnasieskola. Praktik och studentarbete under studierna på högskolan, eller feriejobb inom kommun och i andra sektorer, är också en viktig del i övergången. Ofta saknas arbetsmarknadskunskap i undervisningen. Det förekommer även brister i strukturer för samverkan mellan skolans huvudman, kommun, arbetsgivare och Arbetsförmedlingen för att möjliggöra praktik, studiebesök, arbetsgivarbesök m.m. i skolan.

Parterna på arbetsmarknaden är engagerade i frågor kring övergången mellan skola och arbetsliv. Sacos studentråd har tillsammans med Teknikföretagen tagit fram rapporten "Bättre matchning på vägen ut i arbetslivet" som visar att behovet av en förbättrad arbetslivsanknytning är stort även inom högskolan. Extrajobb på ett för utbildningen relevant arbete vid sidan av studierna, en möjlighet som finns men underutnyttjas, skulle gynna såväl unga som arbetslivet. Varannan student uppger sig

20 SOU 2017:19, Delbetänkande av Delegationen för unga och nyanlända till arbete.

vara missnöjd med arbetslivsanknytningen på sin utbildning. Det är en miss-match mellan de kunskaper och färdigheter som högskolan lär ut och vad arbetslivet efterfrågar. Det saknas även en kontinuerlig och systematisk uppföljning av arbetslivsanknytningen i utbildningarna inom högskolan.

Validering och yrkesbedömning är en fråga med nära koppling till övergången mellan utbildning och arbetsliv. Om man snabbare och med kvalitet skulle kunna bedöma kompetens hos individer som saknar formella meriter, skulle det vara ett av de verktyg som kan påskynda nyanländas etablering. Individerna har då större möjligheter att på ett korrekt sätt komplettera sin utbildning, där så behövs. Många av de nyanlända personerna har både utbildning och yrkeserfarenhet från sina hemländer inom områden där det finns stora rekryteringsbehov på den svenska arbetsmarknaden. De behöver så snabbt som möjligt matchas mot arbeten där deras yrkeskompetens tas till vara.

Temagruppens rapport om lärlingsutbildning²¹

Temagruppen unga i arbetslivet har i rapporten *Lärlingsutbildning – olika aktörer och varierande verksamhetsformer* (2017) granskat lärlingsutbildning inom det reguljära utbildningssystemet och de projekt med lärlingsliknande verksamhet som finansieras med socialfondsmedel i nuvarande programperiod. Rapporten lyfter fram olika aktörer och verksamheter kopplade till lärlingsutbildning i Sverige. Den tar även upp lärdomar från några lokala projekt inom socialfonden där man använder praktik och arbetsplatslärande som metod. Lärlingsutbildning och arbetsplatsförlagt lärande kommer enligt rapporten förbli viktiga inslag i de utbildnings- och arbetsmarknadsprojekt (såsom projekt inom socialfonden) som riktas till unga med svag utbildningsbakgrund och särskilda svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden.

Förändrade villkor för unga i arbetslivet

I rapporten tas de förändrade förutsättningar för ungas etablering upp. Utifrån ett strukturellt perspektiv konstateras att unga från mindre privilegierade hemförhållanden, unga med ofullständig grundutbildning och unga med utländsk bakgrund har fått allt svårare att etablera sig på arbetsmarknaden. Det är ungefär 30 till 40 procent av de ungdomar som lämnar skolan i OECD:s medlemsländer som tillhör gruppen som löper risk att mötas av etableringssvårigheter. Det kan handla om ungdomar med en kombination av individrelaterade problem, t.ex. kopplat till ohälsa, och ungdomar från ogynnsamma omständigheter, med svag utbildning och outvecklade sociala nätverk. Dessa ungdomar är överrepresenterade bland dem med osäkra anställningsförhållanden, bland arbetslösa

och i gruppen som varken arbetar eller studerar. Den internationella forskningen visar att särskilt återkommande och längre perioder av arbetslöshet i unga år ger en rad långsiktigt negativa effekter, vilket minskar individens produktivitet och attraktivitet på arbetsmarknaden.

Erfarenheter från ESF-lärlingsliknande projekt i Sverige

Socialfondsprogrammen ska bidra till att infria de målsättningar som slagits fast inom Europa 2020-strategin. Mål kopplade till ungas etablering och möjligheter till arbetsplatsförlagt lärande utgör viktiga inslag. Insatserna inom socialfondsprogrammet ska enligt det svenska ESF-rådet syfta till att:

- stimulera kompetensutveckling som stärker deltagande kvinnors och mäns ställning på arbetsmarknaden,
- förstärka kopplingen mellan utbildning och arbetsliv,
- öka övergångarna till arbete bland kvinnor och män som står långt från arbetsmarknaden, samt
- öka unga kvinnors och mäns etablering i arbetslivet och deltagande i utbildning.

I flera av de projekt som finansieras med socialfondsmedel, via programområdena 1, 2 och 3, finns ambitioner att erbjuda lärande och arbetsmetoder som anknyter till lärlingsutbildningskonceptet. Rapporten synliggör några projekt som är väldigt olika till sin karaktär och som kan illustrera variationer i projektverksamheter med allt ifrån praktik till lärlingsliknande koncept. Programområde 1 fokuserar på kompetensförsörjning och programområde 2 syftar till att öka övergångarna till arbete. Programområde 3 är sysselsättningsinitiativet för unga.

I rapporten beskrivs att i de granskade projekten från programområde 2 finns det en ambition att skapa förutsättningar för en kombination av arbetsplatsförlagt lärande och mer traditionella skolförlagda ämnesstudier. Vilket har till avsikt stärka deltagarnas självkänsla och för att öka anställningsbarheten. I flera fall finns uttalade mål att anknyta till lärlingsutbildningskonceptet, men spännvidden bland insatserna är stora. I några av projekten finns ett tydligt fokus på att utbildningen ska leda fram till erkänd yrkeskompetens och i vissa fall ett yrkesbevis. I andra fall handlar det mer om att arbetsplatsförlagt lärande ska bidra till motivation, till social fostran och den självtillit som gör det möjligt att fungera i arbetslivet. Det finns en skala som går från mål kopplade till yrkesutbildning och yrkeskvalifikationer, till mål kopplade till socialpolitik och individuell omsorg.

Rapportens granskade projekt visar att det sociala omsorgsperspektivet är prioriterat framför praktik och lärlingsliknande insatser, trots att projekten i ansökan har en tydlig inriktning mot och metod för praktik eller

21 Myndigheten för Ungdoms- och civilsamhällsfrågor, Temagruppen unga i arbetslivet, *Lärlingsutbildning – Olika aktörer och varierande verksamhetsformer* (2017)

lärlingsutbildning. Det handlar mer om socialt arbete än om utbildning och yrkeslärande. Kombinationen av ämnesstudier och praktik uppfattas som ett framgångsrikt verktyg för att stärka unga människor. I andra projekt är yrkeslärandet i fokus.

Exempel på insatser inom Arbetsförmedlingens jobbgaranti

I delkapitel 3.6 ges olika exempel på insatser som är kopplade till Arbetsförmedlingens jobbgaranti; Unga jobb samt Telge tillväxt.

Unga Jobb²²

2009 bestämde Swedbank, ett antal sparbanker sig för att göra något åt den stigande ungdomsarbetslösheten. Idén bakom Unga Jobb är att med erfarenheter och kontakter öka chansen till jobb för unga och när företag erbjuder praktikplatser kan dessa möjligheter skapas. Unga Jobb är i nära samarbete med Arbetsförmedlingen och Manpower. Tillsammans med företag och kommuner har det skapats nätverk där praktikplatser erbjuds till ungdomar. Sedan starten har sammanlagt cirka 10 000 praktikplatser skapats för ungdomar.

Unga Jobb riktar sig till ungdomar som är mellan 18-24 år och är inskrivna i Arbetsförmedlingens program, Jobbgaranti för ungdomar. Praktiktiden är normalt cirka 90 dagar. Unga Jobb informerar om vad som är viktigt att tänka på både före, under och efter praktiken.

Unga Jobb erbjuder även företagen en riktad information i form av en checklista som beskriver vad som krävs för att ta emot en praktikant. Informationen är uppdelad i tre delar:

1. Vilka förberedelser som måste göras **före** praktiken.

Här beskrivs att företagen ska anmäla praktikplats till Arbetsförmedlingen, som kommer med förslag på antal kandidater. Vidare ska intervjuer och urval genomföras för att sedan skriva en överenskommelse mellan kandidat och företag som ska undertecknas av Arbetsförmedlingen, praktikanten och ansvarig chef på företaget. Företaget ska även utse en ansvarig handledare på arbetsplatsen och en planering för praktiken ska upprättas.

2. **Under** praktiken

Här ska praktikanten informeras om företaget, verksamheten och praktiska frågor (tider, klädsel, frånvaro) även värderingar och vara lyhörd för praktikantens frågor.

3. **Efter** praktiken

Företaget bör avsätta tid med att tillsammans med praktikanten summera praktiktiden och ge återkoppling på insatser och utfärda arbetsintyg.

Telge tillväxt²³

Telge tillväxt är ett samarbete mellan offentlig sektor (Södertälje kommun, Telge och Arbetsförmedlingen) och svenska storföretag. Samarbetet ska skapa nya lösningar för att komma till rätta med ungdomsarbetslösheten.

Telge Tillväxt startade som ett projekt, Telge Sommar 2010. Avsikten var att ge sysselsättning åt ett 50-tal arbetslösa ungdomar under några sommarmånader för att jobba med Södertälje kommuns grönytor. Den första april 2011 bildades Telge Tillväxt, som en direkt förlängning på Telge Sommar. Verksamheten fortsatte under nytt namn och ny associationsform. Vid bolagsbildandet så vidgades också ägarkretsen till att omfatta ett antal bolag som aktivt arbetar med hållbarhetsfrågor.

Syftet med Telge Tillväxt är att anställa arbetslösa ungdomar från Södertälje kommun. Anställningen kan vara maximalt ett år. Under anställningen ska ungdomarna erbjudas möjlighet till coaching, studier och inläsning av kurser som ökar deras anställningsbarhet och självkänsla. Under anställningstiden skall ungdomarna aktivt söka andra arbeten eller studier. De anställda får avtalsenlig lön och möjlighet att kombinera utbildning och arbete under anställningstiden. Det sker en matchning av deltagares kompetens med behoven hos företagen. Den anställde börjar med en praktikperiod på sex veckor och om det fungerar bra är man garanterad en anställning under maximalt ett år. Normal anställningstid brukar bli ca sex månader. Två av tre deltagare som lämnar Telge Tillväxt går till annat arbete eller väljer att fortsätta sina studier.

Strategirådet, Utvärdering av Sysselsättningsinitiativet för unga²⁴

Målet med Sysselsättningsinitiativet är att skapa varaktig integration på arbetsmarknaden för ungdomar. ESF:s programområde 3 är tänkt att komplettera de arbetsmarknadspolitiska insatserna som redan finns för unga arbetslösa, till exempel Arbetsförmedlingens insatser eller jobb- och utvecklingsgarantin. Medlen är riktade till områden där ungdomsarbetslösheten är som störst i Sydsverige, Norra Mellansverige och Mellersta Norrland.²⁵

Strategirådet har 2015 genomfört en utvärdering av Sysselsättningsinitiativet för unga på uppdrag av ESF-rådet. Beslutet om det nationella socialfondsprogrammet kom i december 2014 och de regionala utlysningarna pågick löpande mellan januari 2015 och juni 2015 med

22 Swedbank, <http://www.ungajobb.se/om-unga-jobb/>

23 Telge tillväxt, <http://www.telge.se/tillvaxt/om-telge-tillvaxt/>

24 Strategirådet, Utvärdering av Sysselsättningsinitiativet för unga (2015)

25 ESF, <http://www.esf.se/sv/Vara-fonder/Socialfonden1/Overgripande-information-om-socialfondsprogrammet/Programomraden/Programomrade-3-Sysselsattningsinitiativet-for-unga/>

undantag för en utlysning som påbörjades redan 2014.

Nedan redovisas Strategirådets utvärdering med särskilt fokus på olika insatser och utvärderade effekter.

Risker och konkurrens om målgrupp

Enligt Strategirådet finns risken för konkurrens om målgruppen med andra satsningar. Förutom projekt finansierade utanför programområde 3 gäller detta i synnerhet utbildningskontrakten och traineejobben. Men beroende på hur rekryteringen av deltagare inom Sysselsättningsinitiativet utvecklas kan det också komma att konkurrera med framtida programområde 2:s olika satsningar.

Utbildningskontraktet vänder sig till arbetslösa ungdomar mellan 20-24 år som saknar eller inte har fullföljt en gymnasieutbildning, med syftet att dessa ska påbörja eller återgå till studier med målsättningen att fullfölja en gymnasieutbildning. Traineejobben vänder sig till arbetslösa ungdomar mellan 20-24 år som har en fullföljd gymnasieutbildning och innebär att yrkesutbildning på deltid kombineras med en anställning på deltid med lönesubvention. Dessa insatser menar Strategirådet gör att konkurrensen om målgruppen sannolikt ökar. Det finns även en risk för att satsningarna leder till en ökad otydlighet på lokal nivå. Framförallt kring hur olika verktyg förhåller sig till varandra samt i vilka situationer en specifik insats är mest lämplig. Det riskerar i sin tur till att skapa splittring i arbetet och försämra insatsernas effektivitet.

Styrkor och svagheter i genomförandet

Programområde 3 utmärks av stabila projektägare som har kapacitet och erfarenhet av att driva projekt sedan ti-

digare. Många av dem har även en nyckelroll inom den ordinarie arbetsmarknadspolitiken för unga. Förutom Arbetsförmedlingen drivs flera projekt av kommuner eller regioner med en kommunsamordnande roll. Samverkan mellan kommun, Arbetsförmedlingen och andra aktörer är en välkänd framgångsfaktor för att underlätta ungas väg till arbete eller återgång i studier. Beviljade projekt kännetecknas genomgående av en samverkansansats.

Utvärderingen visar även att det regionalt funnits en stor medvetenhet om satsningens strategiska potential. Det finns även en vilja att använda medlen för att främja regionens sammantagna utveckling. De regionala ansatserna har sammantaget möjliggjort en kraftsamling kring ungdomsarbetslösheten i de tre regionerna.

Utvärderingen pekar samtidigt på ett antal svagheter i genomförandet av Sysselsättningsinitiativet som riskerar att påverka satsningens måluppfyllelse på sikt.

Övergripande handlar detta om bristen på ett samlat systemgrepp i riggningen av den nationella och den regionala delen, en outnyttjad potential för lärande samt risk för målgruppskonkurrens.

Sammanfattningsvis föreslår Strategirådet att det är viktigt att i kommande effektutvärderingar utreda vilken typ av kunskap och till vem utvärderingarna ska bidra. Här ser man att den främsta utmaningen handlar om att det finns en relevant kontrollgrupp som deltagarna i Sysselsättningsinitiativet kan jämföras med. Vidare rekommenderar Strategirådet ESF att ha en strategi för hur utvärderingar kan användas som underlag för att förklara och förstå uppnådda effekter och måluppfyllelse. ●

Vad vet vi om effekterna av insatser med arbetslivsanknytning?

Metodproblem försvårar uppföljning av resultat

Flera av utvärderingarna pekar på att det finns metodproblem inom ESF projekten som är kopplade till målgruppen unga. Projektens sociala funktion betonas som viktig, men det saknas analyser kring de resultat och effekter som projekten syftar till. Även om projektens aktiviteter lyckas med att stärka individerna, så finns det brister ur ett arbetsmarknadsperspektiv. Det är få utvärderingar som redovisar statistik om hur många deltagare som efter projekten fått ett varaktigt arbete. Cirka 30 procent av deltagarna börjar ett arbete eller studerar efter avslutat projekt, men denna statistik är osäker inte minst om effekterna har anknytning till projektens aktiviteter. Uppföljningarna är bristfälliga och oftast dras det förhållandevis långtgående slutsatser från det material som finns från utvärderingarna.

I utvärderingarna konstateras, att projekten har på kort sikt bidragit till att öka deltagarnas motivation och stärka självförtroendet. Trots positiva effekter för individen är det tydligt, att det inte lett till lika tydliga effekter på möjligheter att komma i arbete för deltagarna. I projekten har det framkommit ett antal faktorer som kan skapa mer värde i förhållande till ordinarie insatser:

- Individanpassning
- Närhet till deltagare
- Långa projektperioder
- Bred verktyglåda av metoder
- Personalens kunskap, engagemang och sammansättning

Arenor för samverkan

En framgångsfaktor utvärderingarna lyfter, är de lösningar som skapats kring själva organiseringen av insatser för deltagarna. I de projekt där man gemensamt mellan olika parter har kommit överens och sedan genomfört aktiviteter, har man lyckats förkorta den tid det tar för unga att få det stöd som deltagarna behöver för att komma vidare. Det kan konstateras att en effektivare kommunikation mellan olika myndigheter (exempelvis mellan Arbetsförmedlingen och kommuner) har kommit målgruppen till godo. Från utvärderingarna redovisas särskilt vinster med att samlokalisera, vilket innebär samlade stödinsatser kring deltagarna. Det har även skapats arenor kring samverkan mellan berörda aktörer, där gemensamma handlingsplaner för deltagarna har upprättats.

Ett av socialfondens fyra programkriterier handlar om samverkan. I utvärderingarnas slutsatser kring samverkan

beskrivs att de flesta projekt saknar analysmodeller. Detta ses som en brist, eftersom projektens utvärderingar innehåller slutsatser och resonemang som har en tendens att ge en allmänt hållen beskrivning. Det finns undantag och det är i de fall som en utvärderare med tillhörighet i akademiska organisationer har använt en strukturerad modell för värdering av samverkan.

Kombinationen av studier och praktik är framgångsrikt

I flera utvärderingar påtalas att projekten i första hand ger intryck av att ha fokus på det sociala omsorgsperspektivet. Det handlar i det verksamhetsnära arbetet mer om socialt arbete och insatser kring förberedelse inför arbete, än om att hitta och utveckla metoder för att etablera praktik eller arbetsplatsförlagt lärande för deltagarna. I tema-gruppens rapport om lärlingsutbildning tar man upp att just kombinationen av ämnesstudier och praktik uppfattas som ett framgångsrikt verktyg för att stärka unga människor. Vidare beskrivs att när utbildningsmomenten blandas med praktisk träning på arbetsplatsen leder det oftare till att anställningsbarheten hos projektdeltagare ökar, i förhållande till de projekt som enbart anordnat enstaka utbildningskurser. De projekt som hade en mer generell inriktad utbildning ledde inte till en ökad yrkeskompetens i samma utsträckning som mer avgränsade kompetensförsörjningsinsatser.

Utvärderingarna visar att det ofta finns en ambition i ESF projekten att skapa förutsättningar för en kombination av arbetsplatsförlagt lärande och mer traditionella skolförlagda ämnesstudier. Denna kombination har för avsikt att stärka deltagarnas självkänsla och för att öka deltagarnas anställningsbarhet. I vissa projekt finns ett tydligt fokus på att utbildningen ska leda fram till erkänd yrkeskompetens, men i andra fall handlar det mer om att arbetsplatsförlagt lärande ska bidra till motivation, till social fostran och den självtillit som gör det möjligt att fungera i arbetslivet.

Resultat av insatser från Arbetsförmedlingens ungdomsprojekt²⁶

Arbetsförmedlingen bedriver, med stöd av Europeiska Socialfonden, två större ungdomsprojekt. I Ung framtid arbetar Arbetsförmedlingen med intensifierat matchningsarbete och insatser som ökar ungdomarnas aktivitetsnivå.

26 SOU 2017:19, Delbetänkande av Delegationen för unga och nyanlända till arbete.

De arbetsökande får ett ökat stöd i arbetsökandet. Arbetsförmedlarna i projektet arbetar med ett mindre antal ungdomar än i reguljär verksamhet. Av dem som avslutat Ung framtid under perioden (4 113 individer) har 76 procent lämnat till arbete eller studier, varav 63 procent lämnat till arbete och 13 procent lämnat till studier.

UngKOMP är ett projekt som riktar sig till unga långtidsarbetslösa och varannan deltagare har varit inskriven längre än 6 månader på Arbetsförmedlingen då de påbör-

jar deltagande i UngKOMP. Cirka 50 procent av de ungdomar som deltar i UngKOMP har som högst förgymnasial utbildning, och därutöver är det vanligt förekommande med en funktionsnedsättning samt en social problematik. Arbetsförmedlingen samverkar i projektet med kommunerna i multi-kompetenta team som är samlokaliserade. Under 2016 har 971 kvinnor och 1715 män deltagit i projektet. Efter projektet återfinns 59 procent i arbete eller studier. ●

Avslutande reflektioner

I de avslutande reflektionerna beskrivs huvudsakliga slutsatser utifrån kunskapsöversiktens syfte och tre frågeställningar.

Olika begrepp används för insatser med anknytning till arbetsmarknaden

En av uppdragets frågeställningar har varit att utreda om begreppet *arbetslivsanknytning* används i forskningssammanhang för arbetsmarknadsrelaterade frågor. I denna kunskapsöversikt kan det konstateras att begreppet saknas inom forskning, men återfinns och omnämns främst i olika sammanhang, där lärosäten och högskolestudenter ska öka sin medvetenhet och kunskap om lämpliga vägar in på arbetsmarknaden. Arbetslivsanknytning förekommer även i debattartiklar och utredningar och används utan att egentligen definieras på ett tydligt sätt.

Andra begrepp som lyfts fram är framförallt *arbetsmarknadsanknytning* och *arbetsintegrerat lärande* som förekommer i både statliga utredningar och i forskningssammanhang. I kunskapsöversikten lyfts *arbetsmarknadsanknytning* fram som en definition för hur man kan kategorisera och gradera en persons anknytning till arbetsmarknaden utifrån ålder och inkomst. Begreppet *arbetsintegrerat lärande* beskrivs istället som en utbildningsmodell, där de studerande (främst inom högskola och universitet men även hos privata utbildningsaktörer) vid framförallt yrkesinriktade utbildningar möter arbetslivet i olika sammanhang genom exempelvis gästföreläsare, mentorskap, projektarbete och praktik.

I både statliga utredningar och i forskningssammanhang är begreppen arbetsmarknadsanknytning och arbetsintegrerat lärande mest etablerade. Definitionerna motsvarar dock inte i allmänhet de projektaktiviteter som Temagruppen önskar kartlägga.

Begreppet *arbetsmarknadsanknytning* beskriver till exempel i första hand hur en individs anknytning till arbetsmarknaden kan kategoriseras utifrån ålder, anställningsform eller inkomst. Begreppet lämpar sig således inte i en kartläggning som strävar efter att inventera, kategorisera och analysera specifika projektaktiviteter med arbetslivsanknytning. *Arbetsintegrerat lärande* beskriver i sin tur oftast en utbildningsmodell, till exempel hur studerande vid en yrkesinriktad utbildning bör möta arbetslivet i olika sammanhang. Det sistnämnda begreppet har visserligen beröringspunkter med de projektaktiviteter som Temagruppen vill belysa i sin kartläggning. Samtidigt är begreppet något begränsande, då det i första hand beskriver en metod, eller ett förhållningssätt.

Jerv Research rekommenderar här att Temagruppen fortsatt använder sig av begreppet *insatser med arbets-*

livsanknytning. Begreppet avser alla aktiviteter inom ungdomsprojekten som innebär att deltagarna får direkt kontakt med arbetsgivare, arbetsplatser, branscher eller yrken.

Det saknas systematik i beskrivningen av insatser med arbetslivsanknytning

Den andra frågeställningen syftar till att granska om det finns studier eller utvärderingar som beskriver insatser med en direkt koppling till arbetsgivare, arbetsplatser, yrken eller branscher.

Inom ESF:s programområde 2, öka övergångarna till arbete finns det totalt ca 275 pågående och avslutade projekt från de två senaste programperioderna; 2007-2013 och 2014-2020. De flesta projektbeskrivningar anger att de samverkar med arbetslivet och att de i någon form använder praktik som metod.

De granskade utvärderingarna redovisar och har fokus på projekten som helhet och har inte i någon större utsträckning granskat olika specifika arbetsmarknadsrelaterade insatser, utan snarare uppehållit sig vid att beskriva förberedande former och arbets sätt för att få ut unga på en arbetsplats. Det konstateras att målgruppen ofta har betydligt fler problem än väntat och att deltagarna behöver ett stort socialt stöd. Dessa omständigheter anses vara den främsta orsaken som hindrar och försvårar att målgruppen kan ta ett arbete eller praktik.

Av utvärderingarna framgår att projekt med unga som målgrupp ibland har brister i sina utvärderingsmetoder. Slutsatser som görs i utvärderingarna saknar till exempel ofta analysmodeller för att utvärdera effekter av samverkan. Det handlar även om hur projekten utvärderar de ungas deltagarnas uppfattning om tiden de tillbringar i projekten. Dessa fokuserar snarare på de ungas upplevelse av tiden i projektet, snarare än på insatsernas betydelse för de ungas framtida arbete.

I Temagruppens lärlingsrapport har man gjort ett urval av ett antal projekt och granskat dessa utifrån insatser med arbetsplatsförlagt lärande och lärlingsliknande koncept. I denna rapport har man en tydlig ansats att försöka studera de olika insatserna, men eftersom det är ett relativt litet urval och med särskilt fokus på lärlingsutbildning ger detta bara en bild av en typ av insats. I rapporten beskrivs att projekten från programområde 2 har en ambition att skapa förutsättningar för en kombination av arbetsplatsförlagt lärande och mer traditionella skolförlagda ämnesstudier, både för att stärka deltagarnas självkänsla och för att öka anställningsbarheten. I några av projekten finns ett tydligt fokus på att utbildningen ska leda fram till erkänd yrkeskompetens, i vissa fall ett yrkesbevis. Men i andra fall handlar det mer om att arbetsplatsförlagt

lärande ska bidra till motivation, till social fostran och den självtillit som gör det möjligt att fungera i arbetslivet.

Av de kommunala insatserna är de näst vanligaste förberedande insatser och därefter jobb- och utvecklingsgarantin. Det finns olika insatser för att främja ungas etablering och koppling till arbetsmarknaden, men av dessa är det mer vanligt med insatser med enbart studier och endast en mindre del utgör en kombination av studier och annat; anställning, praktik eller stödjande insatser. Det finns ändå några alternativa insatser i försök och samarbete med andra aktörer som visar på direkta kopplingar till arbetsgivare och det är Unga Jobb och Telgetillväxt. Där arbetsgivare tillsammans med kommuner har initierat och skapat nätverk där praktikplatser erbjuds till ungdomar.

- I Strategirådets utvärdering av sysselsättningsalternativet för unga inom programområde 3 återfinns tydligare beskrivningar kring mer riktade insatser såsom:
- Coaching, vägledning och rådgivning, relations- och motivationsarbete, studie – och yrkesvägledning
- Direkta utbildningsinsatser, kurser, seminarier, stöd i genomförande av utbildning
- Matchning mot praktik och arbete, lärlingsutbildning, arbetsplatsförlagd utbildning, yrkesintroduktion, arbetslivsinriktad rehabilitering, studiebesök, hälsofrämjande insatser

Sammanfattningsvis kan konstateras att det saknas utvärderingar kring specifika arbetsmarknadsrelaterade insatser utifrån de ungdomsprojekt som bedrivs inom programområde 2. Inom programområde 3, sysselsättningsinitiativet för unga finns en utvärdering som i viss mån beskriver insatser och dess effekter.

Det finns brister i effektutvärderingar av insatser med arbetslivsanknytning

En genomgång av existerande utvärderingar visar att det överlag finns metodproblem inom ESF projekt med unga som målgrupp. Det saknas till exempel analyser kring de resultat och effekter som projekten syftar till. Även om projektens aktiviteter lyckas med att stärka individerna, så finns det brister ur ett arbetsmarknadsperspektiv. Det är få utvärderingar som redovisar statistik om hur många deltagare som efter projekten fått ett varaktigt arbete. I utvärderingarna redovisas att det finns vinster med att samverka och där man kunnat samla stödinsatser kring deltagaren. Det har skapats arenor kring samverkan mel-

lan berörda aktörer, där gemensamma handlingsplaner för deltagarna har upprättats, vilket lyfts fram som en framgångsfaktor. Detta i sig ökar de ungas förutsättningar att etablera sig på arbetsmarknaden, men de flesta projekten saknar analysmodeller. Detta för med sig att projektens utvärderingar innehåller slutsatser och resonemang som inte ger en tydlig bild över resultat och effekter. Det finns undantag och det är i de fall som en utvärderare med tillhörighet i akademiska organisationer har använt en strukturerad modell för värdering av samverkan.

I flera utvärderingar påtalas att projekten i första hand har fokus på det sociala omsorgsperspektivet och det utvärderas mer kring de förberedande insatserna framför insatser om metoder för att etablera praktik eller arbetsplatsförlagd lärande för deltagarna. I Temagruppens rapport om lärlingsutbildning tar man upp att just kombinationen av ämnesstudier och praktik uppfattas som ett framgångsrikt verktyg för att stärka unga människor. Vidare beskrivs att när utbildningsmomenten blandas med praktisk träning på arbetsplatsen leder det oftare till att anställningsbarheten hos projektdeltagare ökar, i förhållande till de projekt som enbart anordnat enstaka utbildningskurser. De projekt som hade en mer generell inriktad utbildning ledde inte i samma utsträckning till en ökad yrkeskompetens för de unga som mer avgränsade kompetensförsörjningsinsatser.

I DUA:s utredning konstateras att övergången mellan skola och arbetsliv inte fungerar tillfredsställande i dag. Det är viktigt att ge unga goda kunskaper om arbetsmarknaden och möjlighet att pröva olika yrken som ger en god grund för senare val av utbildning.

Utvärderingarna visar att det ofta finns en ambition i ESF projekten att skapa förutsättningar för en kombination av arbetsplatsförlagd lärande och mer traditionella skolförlagda ämnesstudier, både för att stärka deltagarnas självkänsla och för att öka anställningsbarheten.

Sammanfattningsvis visar utvärderingarna att det är svårt med uppföljning av ESF projekten i programområde 2 kring resultat och de egentliga effekterna av insatserna. Dels för att det inte har kartlagts utifrån en mer specifik granskning av vilka arbetsmarknadsrelaterade insatser som görs och dels för att det saknas följdforskning och lärande utvärdering i flera projekt. Därför är det viktigt att i kommande utvärderingar ha särskilt fokus på effekter och vilken typ av kunskap och till vem utvärderingarna ska bidra. ●

Källor och referenser

Delbetänkande 2007:21 Äldres arbetsutbud och möjligheter till sysselsättning [Rapport]. - Stockholm : Regeringskansliet, 2007.

ESF-rådet Sysselsättningsinitiativet för unga

Göteborgs universitet, Lövendahl Ewa ”Skimmer över AIL”- en textanalys om arbetsintegrerat lärande [Rapport] : Examensarbete / Didaktik och profession. - Göteborg : Göteborgs universitet, 2013.

Högskolan Väst <https://www.hv.se/arbetsintegrerat-larande/>. - Trollhättan : [u.n.].

IFAU Rapport 2011:20 Anna Person Inkomster och fattigdom hos före detta socialbidragstagare, Anna Persson [Rapport]. - Uppsala : [u.n.], 2011.

IFAU Rapport 2016:1, Engdahl, Forslund En förlorad generation [Rapport]. - Uppsala : Institutet för arbetsmarknads- politisk utvärdering, 2016.

Institutet för framtidsstudier 2013:1 På jakt efter framgångsrik arbetslivsintegrering [Rapport] : Forskningsrapport. - Stockholm : Institutet för framtidsstudier, 2013.

Kungliga tekniska högskolan https://www.kth.se/polopoly_fs/1.659632!/ArbetslivsanknytningUU.pdf = Arbetslivsanknytning i utbildningen. - Stockholm : [u.n.], 2007.

Linköpings universitet P-O Ellström Professor emertius, Forskare inom lärande och kompetensutveckling i arbetslivet [Intervju]. - den 10 05 2017.

Malmö högskola Jonas Olofsson Professor i Ekonomisk historia, Forskar inom yrkesutbildning och arbetsmarkandsfrågor [Intervju]. - den 12 05 2017.

Nordiskt valideringscentrum <http://valideringsforum.se>. - Stockholm : [u.n.], 2017.

Ramböll Utvärdering av europeiska socialfonden i Sverige [Rapport] : Slutrapport. - Stockholm : Ramböll, 2013.

Regeringskansliet <http://www.regeringen.se/debattartiklar/2016/01/livslanga-larandet-ska-starkas/>. - Stockholm : [u.n.], 2016.

Skolinspektionen Dnr. 400-2015:3299, Samverkan för bättre arbetslivsanknytning [Rapport] : Kvalitetsgranskning. - 2016.

SOU 2006:102 Samverkan för ungas etablering på arbetsmarknaden [Rapport]. - Stockholm : Regeringskansliet, 2006.

SOU 2007:2 Från Socialbidrag till arbete [Rapport]. - Stockholm : Regeringskansliet, 2007.

SOU 2017:19 Delbetänkande av Delegationen för unga och nyanlända till arbete. [Rapport]. - Stockholm : Regeringskansliet, 2017.

Strategirådet Utvärdering av Sysselsättningsinitiativet för unga [Rapport]. - Stockholm : [u.n.], 2015.

Swedbank <http://www.ungajobb.se/om-unga-jobb/> = Om unga jobb.

Telge Tillväxt <http://www.telge.se/tillvaxt/om-telge-tillvaxt/>. - Södertälje : [u.n.], 2016.

Tema Nord 2010:565 P-O Thång, Monica Larson Integration genom vuxenutbildning och vidareutbildning [Rapport] : Landrapport. - Köpenhamn : Nordiska ministerrådet, 2010.

Temagruppen unga i arbetslivet 2014:1 Lärdomar från arbetsmarknadsprojekt för unga [Rapport]. - Stockholm : Ungdomsstyrelsen, 2014.

Temagruppen unga i arbetslivet J Olofsson Lärlingsutbildning – Olika aktörer och varierande verksamhetsformer [Rapport]. - Stockholm : Myndigheten för civil- och samhällsfrågor, 2017.

Uppsala universitet Anders Forslund Professor i nationalekonomi, Forskar om arbetsmarknaden [Intervju]. - den 11 05 2017.